

Nieuwsbrief Vriendenkring

Onderweg met Christine Gruwez

maart 2009

Het onherroepelijke van een kunstwerk

Over het mondig worden van de kunst. (1)

Wat er zich ook afspeelt in het bestaan van ieder van ons, het is gebonden aan een moment, aan een hier en nu, waardoor het eenmaligheid verkrijgt. Ieder gebeuren, hoe alledaags ook, is daardoor per se eenmalig. Eenmalig, want gebeuren kan niet worden overgedaan. Het hier en nu kan niet worden herhaald. De amandelbloesems die in het voorjaar een ogenblik lang de frêle illusie in stand houden, dat er een belofte van eeuwigheid in hen leeft, zijn het volgende ogenblik reeds neergedwarreld.

Eenmalig is ook ieder kunstwerk, want ook dat is een gebeuren. In zijn ontstaan opent het in de tijdsstroom het actuele hier en nu, het breekt de tijd open, waarin het zichtbaar wordt en waardoor het, in de woorden van Walter Benjamin, het 'aura' van echtheid, van waarheid krijgt. Het hier en nu is een moment van waarheid. En ook een moment van waarheid is eenmalig. Het is niet voor herhaling vatbaar.

Eenmaligheid houdt in dat de mogelijkheid om iets terug te roepen, vergrendeld is. Dit is de diepere betekenis van het woord 'onherroepelijk'. Zeker, de herinnering kan een gebeurtenis terug oproepen. Maar in dat wat terug opgeroepen wordt, ontbreekt precies het hier en nu. De herinnering ontbeert de glans van het aura.

Leven in het besef van het onherroepelijke van ieder gebeuren, ook van de dierbare, innig gekoesterde fluisteringen van het leven, heeft steeds weer het verlangen doen ontstaan om iets van de glans van het hier en nu vast te houden. Zo vast te houden dat deze in een nieuw hier en nu weer kan oplichten. Maar het hier en nu wordt op die manier een hier en daar, dit wil zeggen: het wordt herhaalbaar, reproduceer-

baar. De reproductie ontnemt aan het gebeuren zijn uniciteit, 'vergruizelt diens aura', aldus Walter Benjamin.

Wanneer hij in de dertiger jaren van vorige eeuw zijn essay 'Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid' schrijft, heeft de reproduceerbaarheid de grens van wat enkel met de hand kan worden nagebootst, sinds enkele decennia overschreden. Een houtdruk die vermenigvuldigd wordt of een foto van een schilderij die in de huiskamer een plaats krijgt, (een ingekaderde 'prent'), zijn twee absoluut verschillende vormen van herhaalbaarheid en op geen enkele manier met elkaar gelijk te schakelen. Het gaat Benjamin in de eerste plaats om fotografie, sinds film en fotografie de arena van het cultuurforum en cultuurmarkt met veel vertoon hebben betreden.

Benjamin, jood en marxist, die in de nacht van 27 op 28 september 1940 in Portbou, aan de grens tussen Frankrijk en Spanje, aan zijn leven een einde maakte, zal uiteraard bewegingen als bijvoorbeeld Pop Art of Video Art niet meer kunnen meemaken.. Zijn onbarmhartige analyse echter van de gevolgen van de technische reproduceerbaarheid van een kunstwerk blijft doorwerken, als een vraag waarvoor nog moed dient verzameld te worden.

Waarom is de eenmaligheid zo ondraaglijk? Eenmaligheid die op welk terrein dan ook een afstand in het leven roept, een soort verte, daar waar de moderne cultuur alles dicht bij de hand wil kunnen hebben. Wat is dit, zo vraagt Walter Benjamin, 'dit verlangen om de dingen ruimtelijk dichter naar zich toe te halen, dit hartstochtelijk streven om het eenmalige van elke realiteit te overwinnen door het verwelkomen van de reproductie?'

Als een kunstwerk het oord is, waar de eenmaligheid duidelijker dan waar dan ook naar buiten kan treden, is het dan ook niet tegelijkertijd het oord waar verzoening met het onherroepelijke mogelijk wordt? Het oord waar kunst scheppen en kunst beleven elkaar kunnen ontmoeten, omdat voor beiden de uitdaging en de uitnodiging geldt de eenmaligheid niet te willen overwinnen?

Blijkbaar is Walter Benjamin – met een groep lotgenoten op de vlucht voor de Nazi's die kort voordien Frankrijk hadden bezet – tijdens die septembernacht te Portbou in elkaar gestort toen het bericht kwam dat de groep de grens niet zou kunnen oversteken. De volgende ochtend bleek dit gerucht ongegrond. De vluchtelingen bereikten veilig en wel hun bestemming. Behalve hij. Onherroepelijk.

Christine Gruwez

Ontdekkingsreiziger in Tilburg

Verslag van de uitstap met Christine Gruwez naar Museum De Pont in Tilburg op 25 januari 2009

“Kan kunst de wereld redden?” Deze vraag werd aan de Antwerpenaren gesteld toen hun stad in 1993 culturele hoofdstad van Europa was.

Bijna iedereen antwoordde hierop met een “nee”, of met een “ja, maar...”, of met een “misschien toch...”

Een kleine groep, de groep Nicolaas, die zich bezighield met sociale vraagstukken geïnspireerd door o.a. Joseph Beuys, en met directe democratie in België, en waar Christine lid van was, antwoordde “ja”.

Dit vertelde Christine in haar inleidende voordracht in Tilburg waar we met een vijftigtal vrienden bijeenkwamen om het werk van Gerhard Richter te bekijken.

Dat Christine “ja” zei verklaart haar intentie om in haar werk vragen rondom de kunst een belangrijke plaats te geven. Bekend zijn de studiereizen naar bijvoorbeeld Venetië of Brugge waar al velen met haar het werk van oude meesters bekeken.

Maar dat zij ons nu meenam naar het niet zo toegankelijke, moeilijk te bekijken werk van Gerhard Richter heeft een extra betekenis: deze kunstenaar is tijdgenoot en als tijdgenoot nodigt hij zijn toeschouwers uit medetijdgenoten te worden.

In een –natuurlijk weer– prachtige lezing licht Christine dit toe. Een van haar eerste vragen is: waarom kijken wij zo graag naar plaatjes, naar afbeeldingen, of het nu een schilderij is of een mooie boekillustratie?

Waarom blijven de mensen in de grot van Plato geboeid zitten kijken naar de bewegende beelden op de tegenovergelegen wand van de grot? Waarom staan ze niet op en draaien ze zich om, om te ontdekken waarvan deze schaduwen projecties zijn?

Met deze vragen kwamen we bij het thema van de tijdgenoot. Een tijdgenoot blijft niet zitten, hij staat op uit zijn comfortabele fauteuil, hij wordt actief, hij gaat op reis, op ontdekkingsreis.

Dit is wat Gerhard Richter doet. Zijn werk is een onderzoek, een doorgaand onderzoek dat nooit ophoudt, zonder einde, zonder antwoord.

Vroeger, tot aan de renaissance, was de kunst sacraal. Zij was gewijd aan de goddelijke wereld, zij had een dienende functie. Langzamerhand gaat men zich dan richten op het zo getrouw mogelijk afbeelden van de omringende wereld en belangrijk wordt wie de kunstenaar is. Als aan het

einde van de 19e eeuw de contouren van het “afgebeelde” gaan vervagen, onder ander met de komst van het impressionisme, is dit de voorbereiding tot de grote stap die Kandinsky zet om zelf de inhoud van het beeld te bepalen. Richter doet dat ook, zijn werk is evenmin afbeelding van de werkelijkheid, maar het beeld is nu middel geworden om werkelijkheid te scheppen, om er naar te zoeken samen met de toeschouwer aan wie hij vraagt door een actief waarnemen het werk te voltooiën. De kunst als die van Richter zou men opnieuw dienend kunnen noemen, omdat zij de mens van nu uitnodigt om wakker te worden: sacraal in het horizontale, van medemens tot medemens.

We gaan het werk bekijken: drie zalen met overschilderde foto's, twee min of meer effen grijze, grote doeken en een wand waarop 120 kleine beschilderde paneeltjes in horizontalen en verticalen, een groot blok vormen.

Als ik alleen was geweest, was ik snel door deze zalen heen gelopen. Waarom? Omdat ik zo graag naar “plaatjes” kijk. Waarom had ik deze dag nooit willen missen? Omdat ik tijdgenoot wil zijn. Terug kan niet. Ik voel een weerstand om de activiteit die hier van mij wordt gevraagd op te brengen en tegelijkertijd zie ik er de noodzaak van in. Omdat de vele woorden die bij het bekijken klonken, een gezamenlijk zoeken betrof, vind ik het moeilijk om daar iets zinnigs over te zeggen. Alleen nog wel iets over de manier van kijken: bij de twee zalen met overschilderde foto's van bekende personen, is het de bedoeling om niet per portret te kijken met de daarbij behorende blijdschap van herkenning; nee, onderga deze 65 portretten als een geheel... dit is in ieder geval een goede oefening om oude kijkgewoonten af te leggen.

Voortgangsbericht proefschrift

Eind november 2008 is het eerste hoofdstuk van het proefschrift in een eerste versie afgerond geworden. Daarin wordt het vraagstuk van de oorspronkelijkheid van het dualisme in het Manicheïsme nagegaan aan de hand van tekstfragmenten. Centraal staat de Middel-Iraanse tekst, een leerschrift, dat Mani schreef in opdracht van Shapur I, de zogeheten Shabuhrgan. De andere tekst is de Keulse Mani-Codex (CMC). Deze laatste is geen leerschrift, maar een apologetisch schrift, een ‘Vita’. De schaarse leerstellige passages in de CMC winnen daardoor extra aan belang.

Op dit ogenblik is in opdracht van Prof. J. Van Oort het gedeelte dat betrekking heeft op de CMC herwerkt tot een essay in artikelvorm. In afwachting dat Hans van Oort einde maart terug is uit Zuid-Afrika, wordt nu ook het Shabuhrgan gedeelte herschreven als essay. Daardoor wordt de betooglijn strakker en de argumentatie kan met meer overzicht stap voor stap worden uitgewerkt.

Christine Gruwez, Februari 2009

Wil men de lezing die uiteraard heel veel meer vertelde en duidelijk maakte dan ik hier kort heb samengevat, nog eens lezen, dan kan men een verslag daarvan, gemaakt door Marie Anne Paepe, vinden op de website van de Iona Stichting - www.iona.nl.

Het was voor iedereen een vervullende, inspirerende, opwekkende dag. De prettige heldere, lichte ruimte van museum De Pont droeg daar ook zeker toe bij.

Tettje van Wageningen

Nieuwe vertaling van de *Oratio de hominis dignitate* van Pico della Mirandola, inspirator en bondgenoot van Christine Gruwez

Portret van Giovanni Pico della Mirandola, museum Plantin-Moretus.

Phoenix van het intellect, licht van alle kennis, wonder van de natuur, komeet van zijn tijd, symbool van de Renaissance... Zie hier enkele benamingen van Giovanni Pico della Mirandola (1463 – 1494) die tijdens zijn leven al als een nooit eerder voorgekomen wonder van geleerdheid werd beschouwd.

Zijn *Oratio de hominis dignitate*, de Rede over de menselijke waardigheid zou verheven worden tot het manifest van de Renaissance.

In klinkende bewoordingen wordt hier het bevrijdende inzicht van een nieuw tijdperk geformuleerd: hoe de mens, zelf het middelpunt van het heelal, tot de vrijheid is geroepen een leven lang de beeldhouwer van zijn eigen lot te zijn, om diegene te worden die hij verkiest te zijn.

Pico della Mirandola
Rede over de menselijke waardigheid

Vertaald en van aantekeningen voorzien door Michiel op de Coul
Ingeleid en van een nawoord voorzien door Jan Papy
2008 Historische Uitgeverij Groningen
ISBN 978-90-6554-452-0

Kanagawa oki nami-ura - The great wave off Kanagawa

Katsushika Hokusai (1760-1849)

Een monsterachtig grote golf staat op het punt neer te slaan.

Even nog houdt alles de adem in, even nog – voor de vloedgolf met uitzinnig geweld neerstort en alles zal meesleuren in zijn kolkende vaart.

Nog kijken de vissers –kleine witte vlekken boven de rand van hun boot– naar de muur van water die onontkoombaar boven hen oprijst. Tussen hen en de golf gaapt er een holte, als een laatste bres in de tijd. Daarbinnen leven ze, nog enkele hartslagen lang.

Nog zien ze het licht, nog ademen ze de lucht. Sneeuw dwarrelt in het rond. Aan de horizon: de berg Fuji. Hoe ver!

Kan je het efemere uitbeelden? Het verstrijken, het vervluchtigen (het 'vervlieten') het versnellen of het langzamer worden, het tot stilstand of juist in beweging komen van de tijd? Kan je in een beeld een moment vasthouden?

Precies dit laatste doet Hokusai. Met pruisisch blauw, grijs en lichtbruin –het wit is uitgespaard– vervaardigt hij het eerste beeld in een reeks van 36 gekleurde houtsneden van de heilige berg Fuji. Later zullen er nog tien volgen.

Op de voorgrond, samengetrokken in één ondeelbaar, stokkend moment: de tijd.

Op de achtergrond, boven tijd en eeuwigheid verheven: de Fuji Yama.

Colofon

Deze Nieuwsbrief is een uitgave van de Iona Stichting

Initiatiefgroep van de Vriendenkring: Peter en Margriet Idenburg - de Savornin Lohman, Tettje van Wageningen - van Osselen, Dolf van Aalderen, Michiel ter Horst en Ignaz Anderson

Eindredactie: Margriet Idenburg

Grafische vormgeving: Gerard Bik BNO

Foto's: iona archief

Oplage 450 ex.

De derde Nieuwsbrief verschijnt najaar 2009

Laat ons de dingen vergeten en slechts letten op wat hen verbindt. Georges Braque

Antwerpen - zondag 19 april 2009 : 2e Vriendendag van de Vriendenkring Onderweg met Christine Gruwez

Spoed u naar de stad aan de Scheldeestroom: Antwerpen, de stad van schilders en dichters (Rubens, Jordaens, Paul van Ostayen...) Een dynamische havenstad in België, in de woorden van de dichter Julius de Geyter in 1855: "t Griekenland van 't Noorden, waar de kunst haar lauwerbomen plant."

Antwerpen, de thuisbasis van Christine, een stad die in de Renaissance een grote bloei heeft gekend, waar het drukkershuis van Plantijn gevestigd was, van waaruit zo vele invloedrijke uitgaven de wereld ingingen.. Het Rubenshuis, de vele barok monumenten, zoals de Carolus Borromeus kerk, dit alles is bewaard gebleven in een stad die nu leeft. Een stad die steeds nauwe banden heeft onderhouden met de noordelijke Nederlanden. Een zelfbewuste stad, kosmopolitisch, die de chaos en de spanningen die daarmee samengaan ook mee tot een uithangbord maakt.

Gun u zelf de tijd om al dit schoons en levendigs tot u te laten spreken.

In de morgen wil Christine een groep rondleiden in Museum Plantin-Moretus aan de Vrijdagmarkt. Het museum opent zijn deuren om 10 uur. Er is geen café en u dient zelf een kaartje te kopen. Om **11 uur precies** vertrekt Christine op haar tocht door deze fascinerende en inspirerende wereld van denkers en doeners..

Vandaaruit is het ongeveer 15 min. lopen naar de **Hiberniaschool, Volksstraat 40, B 2000 Antwerpen**

PROGRAMMA

- 13.30 Onthaal in de foyer van de Hiberniaschool, waar jonge musici van BLUE NEVSKI alle eventuele reisvermoeidheid zullen wegnemen door hun pittige folkmuziek.
- 14.00 Woorden van welkom door zuid en noord.
Maakt kunst het verschil uit? Christine werkt het thema van de uitstap verder uit en gaat met de Vrienden in gesprek.
- 15.40 Blue Nevski (viool, cello, gitaar en slagwerk)
- 15.45 Berichten vanuit de Iona Stichting
- 16.00 Receptie met kleine spijzen en dranken en Blue Nevski
- 17.00 Afsluiting.

Wij zijn de mensen van de Hiberniaschool zeer erkentelijk dat zij ons gastvrijheid willen bieden op de laatste dag van de Paasvakantie.

De school is makkelijk bereikbaar per auto. Parkeren in de buurt. Voor Vrienden via het openbaar vervoer zie het schema van de bus/tramlijnen aan ommezijde.

Parkeren voor Museum Plantijn: P. Groenplaats of P. Brabo (Kammenstraat) - volg borden naar het Centrum.

NB. Op 2 passen afstand van de Hiberniaschool in het Museum voor Schone Kunsten, Leopold de Waelplaats, is een interessante tentoonstelling "Goya, Redon en Ensor, groteske schilderijen en tekeningen."

Wij verwachten dat het een levendige bijeenkomst zal worden waar Noord en Zuid elkaar in de samenhang van de Vriendenkring kunnen ontmoeten.

Namens de initiatief groep:*
An Notebaert en Christine Geertsema

* zie colofon pag 4

Opgaven voor 10 april
graag per e-mail: iona@iona.nl
of tel. 0(031)20 - 623 33 53

Beste vrienden van Christine,

Het eerste jaar zit er bijna op! De vriendenkring die op 6 april 2008 begon zal haar tweede vriendendag binnenkort in Antwerpen vieren. Het is inderdaad een feest om rondom Christine met elkaar samen te mogen werken.

Vanuit het secretariaat wil ik u graag de volgende informatie niet onthouden. Per 31 december 2008 bestaat de vriendenkring uit bijna 230 leden. Deze leden hebben jaarlijks met elkaar ca. € 32.000,- toegezegd! Een fantastisch bedrag waar we heel blij mee zijn. Daadwerkelijk hebben we tot en met 31 december € 18.475,- ontvangen en € 33.385,- uitgekeerd. Dit betekent dat er nog € 14.910,- over het eerste jaar verwacht mag worden! Zou u zo vriendelijk willen zijn om na te gaan of u uw eerste toegezegde bedrag ook daadwerkelijk hebt overgemaakt?

Voor 2009 blijft de begroting gelijk aan die van 2008 en bedraagt deze wederom € 35.000,- voor reizen en onderzoek Christine Gruwez, secretariaat door An Notebaert en de activiteiten van de vrienden (nieuwsbrieven, folders, vriendendag en uitstap).

Mag ik u vragen wanneer u per jaar een bijdrage levert dit vóór de zomer te doen, zodat we de uitgaven en de inkomsten meer gelijke tred kunnen laten houden? De overige bijdragen zitten meestal in een vast betaallitme (maand, kwartaal) en zullen zeker niet aan uw aandacht ontsnappen.

Aan hen die éénmalig een bijdrage hebben geleverd doe ik het verzoek om dit opnieuw te overwegen. Het werk van Christine is dit zeer waard. Mocht u nog vragen hebben over uw betaling of nog folders wens te ontvangen voor mensen in uw omgeving laat ons dat dan even weten via: +31(0)20-623 3353 of via christine@iona.nl

Ignaz Anderson (directeur Iona Stichting)

N.B. Extra oproep voor onze Belgische vrienden

Laat ieder van u een vriend of vriendin uitnodigen voor deze 2e vriendendag in Antwerpen, de thuishaven van Christine. Wellicht zijn er die juist door een dergelijke uitnodiging besluiten tot de Vriendenkring toe te treden. Zo komt er een beter evenwicht tussen Noord en Zuid en wordt de samenhang alleen maar hechter. Hoe meer vrienden, hoe meer vreugd!

Mogelijke routes voor een reis van STATION ANTWERPEN-CENTRAAL naar ANTWERPEN, VOLKSTRAAT 40 op zondag 19 april 2009

	Vertrek	Aankomst	Reistijd	Overstappen	Wandelafstand	Lijn(en)		
1	13:12	13:36	00:24	1x ↳	425m	Metro 15 Tram 4	15	Mortsel - Linkeroever Sint-Pietersvliet - Hoboken
2	13:20	13:40	00:20	0	384m	Bus 23	23	Luchtbal - Zuid
3	13:22	13:47	00:25	0	1134m	Tram 24	24	Silsburg - Schoonselhof
4	13:40	14:00	00:20	0	384m	Bus 23	23	Luchtbal - Zuid

Mogelijke routes voor een reis van MUSEUM PLANTIN-MORETUS naar ANTWERPEN, VOLKSTRAAT 40 op zondag 19 april 2009

	Vertrek	Aankomst	Reistijd	Overstappen	Wandelafstand	Lijn(en)		
1	13:30	13:40	00:10	0	455m	Tram 8	8	Eksterlaar - Bolivarplaats
2	13:31	13:40	00:09	0	450m	Tram 8	8	Eksterlaar - Bolivarplaats
3	13:45	13:55	00:10	0	455m	Tram 8	8	Eksterlaar - Bolivarplaats

---
